

AZ ADÓSSÁGCSAPDÁTÓL A SZUVERÉN GAZDASÁGIG

A pénzügyminiszter bevezetője a Pénz 7 10. évfordulója alkalmából megjelenő Gazdaság és Pénzügy folyóirat tematikus számához

Varga Mihály

A közgazdaságtan egyik leggyakrabban idézett szemléltetőeszköze az emberi szükségleteket bemutató Maslow-piramis. Ennek az alján láthatjuk az egzisztenciális biztonságot, és valóban, ez az életünket megalapozó, egyik legfontosabb szükségletünk. Az egzisztenciális biztonság tartalma a történelem során egyre csak bővült, mást értünk ma biztonságon, mint évszázadokkal ezelőtt élt elődeink. Az egzisztenciális biztonság legfontosabb „munkaeszközei” a 21. században kétségtelenül a pénz, illetve a pénzügyi termékek és szolgáltatások. Ahogyan minden egyéb téren is megtanuljuk használni a rendelkezésre álló eszközöket, úgy a pénz esetében is fontos a készségek elsajátítása. Csakhogy a pénz egy ember alkotta, mesterséges eszköz, így a hatékony használatát nem lehet úgy megtanulni, mint például a járást. Járnai bárki megtanulhat elméleti felkészülés nélkül. A pénzügyek esetében viszont ez ma többnyire nem működik. Magyarországon sajnos sokan a saját bőrükön, tapasztalatukon, kárukon tanulták ezt meg a rendszerváltozás utáni évtizedekben, mert nem voltak felkészülve a változásokra. Az elmúlt bő egy évtized során végül hosszú utat járt be Magyarország: a csödközeli helyzettől eljutottunk az egyre erősödő önfinanszírozásig. A pénzügyi tudatosság fontosságának megértéséhez érdemes röviden áttekinteni az előzményeket.

Kelet-Európában 1990-ig szocialista tervgazdálkodás zajlott. Ez a ránk erőltetett, életidegen rendszer módszeresen, többek között ideológiai késztetésből, leszoktatta az embereket a pénzügyi tudatosságról. Amit nem tudunk, arról sajnos általában azt sem tudjuk, hogy nem tudjuk. Ezért először rá kellett döbbeni, hogy a keleti blokk országaiban, köztük Magyarországon mennyire hiányzik a pénz helyes használatának ismerete, a pénzügyi kultúra. Az 1990-es évek nagyjából erre mentek el, de egészen 2010-ig nem sikerült határozottan elindulni a kilábalás útján. Az 1990-es állapotok több szempontból is kedvezőtlenek voltak. Kölcsönfelvételtől és a pazarló gazdálkodásból a magyar gazdaságnak ekkor már több évtizedes rutinja volt. Ellenben az optimális felhasználás terén alig, a visszafizetés terén pedig sehogy nem teljesített az ország. A felnövekvő generációk 40 éven keresztül ezt a rossz mintát látták egy olyan rendszerben, illetve annak állami vállalatainál, amely a magántulajdont eleve negatív fogalomként kezelte. Amit pedig lenézünk, azt nyilván nem akarjuk fejleszteni, tökéletesíteni. Fogalmazhatunk úgy, hogy a pénzügyi tudatosságnak a szocializmusban negatív presztízse volt.

A rendszerváltozás utáni években az állam egyre nagyobb elvonásokkal, megszorításokkal igyekezett betölni a költségvetésen tátongó lyukakat. A reálgazdaság pedig erre Magyarországon is rejtőzködéssel reagált, ahogy ez a világon mindenhol történni szokott. Dominánssá vált a feketegazdaság, a jövedelmek eltitkolása, az ügyeskedés. És tegyük hozzá, a fentről jövő üzenetek továbbra sem voltak rendben: előbb spontán privatizáció, aztán jött a bankcsődök és konszolidációk időszaka. A pénz fogalma alapvetően problémákat kifejező hívószavakhoz kötődött, mint az adósság, a csőd, a tartozás, az egzisztenciális bizonytalanság. És alig kötődött a pozitív, megoldást kifejező fogalmakhoz, mint a lehetőség, eszköz, befektetés és gyarapodás.

A pénzről való gondolkodás az időtengelyen is beszűkülött volt, hiszen megtakarítások hiányában, adósságok közepette az ember nem előre tervez, hanem legfeljebb holnapig. Mire 2010-ben végre hosszabb időre is megkaptuk a kormányzás lehetőségét, addigra az állam mellett eladósodtak az önkormányzatok, a vállalkozások és a családok is. Ennek nagyságrendjéhez elég felidézni a 80 százalék felé ugró államadósságot, vagy a több mint 300 ezer devizában eladósodott magyar családot, akiket akkoriban közvetlen csőd fenyegetett.

Ebből a pozícióból kellett 2010 után elindulni. Egyetlen alapunk volt: abban a pillanatban az egész ország átérezte, hogy változásra van szükség. Első lépésként a feje tetejéről a talpára állítottuk a gazdaságpolitikát. Ezt jelentette a munkaalapú gazdaságpolitika bevezetése, amely segélyek helyett a saját kereset lehetőségét kínálta. Ez a pénzügyi tudatosság szempontjából is jelentős változást hozott. A segélyből ugyanis soha nem lesz a családok szintjén önállóság, mozgástér, perspektíva. Ezeket az értékeket inkább a saját keresettől érdemes remélni. Utólag mondhatjuk, hogy a felnőttkorú magyar társadalomban a munka alapú gazdaságpolitika lett a pénzügyi tudatosság növelésének egyik fontos gyakorlati eleme. A modell bevált, létrejött az ígért egymillió új munkahely. Kiderült, hogy sokan nem azért nem dolgoztak, mert nem akartak, hanem mert nem lehetett.

Ezzel párhuzamosan átvállaltuk az önkormányzatok adósságát, és a devizahitelek szempontjait figyelembe véve kialakítottuk a devizaadósságok forintra váltásának folyamatát, majd azt végre is hajtottuk. A bértárgyalások lehetőségét áadtuk a munkaadóknak és munkavállalóknak, hogy az állam csak akkora terhet tegyen a gazdaságra, amekkorát az el is tud viselni. És folyamatosan csökkentettük az adókat, viszont ami érvényben maradt, azt egyre inkább be is szedtük. Az igazságosabb közteherviselés az adómorálnak is jót tett, így Magyarország érte el uniós viszonylatban az egyik legnagyobb gazdaságfehérítést az előző bő egy évtizedben. A törvény szerint beszédhető és a ténylegesen beszédett adómennyiség közötti különbséget 22 százalékról 4,4 százalékra csökkentettük.

A törvénykezés során a kezdetektől törekedtünk arra, hogy a magyar jogi rendszerbe olyan fékek kerüljenek be, amelyek védelmet nyújtanak az indokolatlan vagy

túlzott eladósodással szemben. Erre talán a legkorábbi példa az adósságfékszabály alkotmányba foglalása volt, az állam tehát saját magát kezdte átalakítani. Az Alaptörvénynek ez a rendelkezése kimondja, hogy amíg az államadósság 50 százalék fölött van, addig „békeidőben” csak olyan költségvetés fogadható el, amely az adósság arányát csökkenti. Ezt a szabályt alkalmaztuk egészen a Covid-pandémiáig, majd a lecsengése óta ismét. A bankok működésének egyes részletszabályait szintén átalkítottuk a jegybank működésétől egészen a fiókbanki hitelezésig. Az állami pénzügyek tekintetében a felsorolást nem is zárhatnánk mással, mint az államadósság szerkezetének átalakításával. Valójában ezen a területen került fel a pont az i-betűre. Míg 2010-ben az állampapíroknak csupán a 3 százalékát birtokolták magyar családok, addig ma már 22 százaléknál járunk. Magyarország tehát ma egyre nagyobb mértékben saját magát finanszírozza, és egyre kisebb mértékben függ külső szereplőktől. Ez a változás egyben azt is jelenti, hogy az adósság után fizetendő kamatok egyre nagyobb része is Magyarországon marad, a magyar háztartásokat gyarapítja. Végezetül meg kell említeni a családtámogatási rendszert is, amelynek szintén vannak a hosszú távú pénzügyi tervezést ösztönző elemei. Ilyen többek között a babaváró hitel vagy a Családi Otthonteremtési Kedvezmény is.

Az eddig elmondottak jól mutatják, hogy a pénzügyi tudatosság mára téma lett, bekerült a magyar közgondolkodásba és a gazdaság vérkeringésébe. Azonban ez egy nagyon lassú és mindenki számára húsba vágó, költséges folyamat volt.

Az első perctől nyilvánvaló volt tehát az is, hogy a következő generációkat érdemes megkímélni azoktól a zsákutcáktól, amelyeket az előző generáció tagjai közül sajnos sokan megjártak. A rossz egyéni döntéseket a jövőben jobb elkerülni, ennek pedig a legjobb módja, ha a felnövekvő generáció már az iskolában elsajátítja a pénz használatának alapjait, a pénzügyi rendszer lényegét, a takarékoságot és a saját erőforrásaikkal való gazdálkodást.

A pénzügyi ismeretek terjesztésének kereteit 2017 óta Magyarország a „Pénzügyi tudatosság stratégia” foglalja össze, amely eredetileg a 2023-ig terjedő 7 évre terjed ki. A stratégia célja többek között a pénzügyi oktatás bevitele a közoktatásba, az öngondoskodás növelése, a pénzügyi termékek ismeretének és elérhetőségének erősítése, valamint a körültekintő hitelfelvétel támogatása. Ez manapság azért is fontos, mert a piacon egyre összetettebb pénzügyi termékek jelennek meg, folyamatosan változik a pénzügyi piac. Megjelentek a kriptovaluták, egyre jobban teret nyer az online vásárlás, változnak a vámszabályok, átalakul a fogyasztóvédelem, a banki és bankon kívüli pénzügyi termékek szintén egyre gyarapodnak. Ezeket a területeket felnőttkorra meg kell érteni ahhoz, hogy a lehetőségeket a hasznunkra fordítsuk, a csapdákat pedig elkerüljük.

A pénzügyi tudatosság terjesztése terén kiváló együttműködés alakult ki a kormányzat és a bankszektor között. 2015-ben a Magyar Bankszövetségtől indult el a Pénz7 elnevezésű rendezvénysorozat, amely évente egy héten át népszerűsíti

általános és középiskolákban a pénzügyi tudatossághoz kapcsolódó ismereteket. Ma már hét szervezet együttműködésében valósul meg a programsorozat a Pénzügyminisztérium és a Magyar Nemzeti Bank részvételével. A kezdeményezés 2017-ben becsatlakozott a Global Money Week nevű nemzetközi eseménysorozatba, amelynek célja a szegénység elleni küzdelem a gyermekeken és fiatalokon keresztül. Pénzügyi tudatosság hiányában a szegénység ellen sem lehet hatékonyan fellépni, ezért egy ilyen programnak világszerte nagy jelentősége van. 2020-tól a Nemzetközi Pénzügyi Hét koordinációját az OECD végzi, napjainkig már 176 ország csatlakozott hozzá. Ezekben az országokban 60 millió gyermekhez, illetve fiatalhoz jutottak el a pénzügyi ismeretek tanórák, ismertető anyagok, workshopok, versenyek formájában. Magyarországon ez a program az idén már 1100 iskolát és közel 150 ezer diákot ért el, a munkában közel 1700 pedagógus vett részt.

Az OECD legutóbbi kiadványa Magyarországot külön kiemelte a Pénz7 egyik hazai eleme, a nagy sikernek örvendő PénzFutam program kapcsán. Ez a kísérőesemény az ország több mint 210 pontján ingyenesen elérhető PénzFutamkalandpályákon zajlik, interaktív, játékos módon fejlesztve a diákok ismereteit. És ha már az aktivitásnál tartunk, akkor itt említendő a Pénzmúzeum is, amely 2022 óta várja szintén interaktív kiállítással a pénz története iránt érdeklődő fiatalokat.

A kormányzat által támogatott további módszerek, eszközök közül külön említendő még az okosanapenzel.hu weboldal. Itt minden korosztály hasznos anyagokat érhet el a legkülönbözőbb pénzügyi és gazdasági témakörökben, illetve kész tananyagokhoz, interaktív feladatokhoz is hozzáférhet. Ugyanitt érhető el a ZsetON megtakarítási kalkulátor, amely a fiatalabb korosztálynak nyújt segítséget a mindennapi pénzügyek nyilvántartásában és menedzselésében.

Összefoglalva az elmondottakat, a Pénzügyminisztérium a kezdetektől fontos célnak tartja a pénzügyi oktatás, a pénzügyi kultúra és a pénzügyi tudatosság terjesztését. A Pénzügyi tudatosság stratégia ezért célként tűzi ki, hogy Magyarországon a pénzügyi tudatosság szintje néhány éven belül nemzetközi viszonylatban is az élmezőnybe kerüljön. A jövő gazdasági vezetői a mai gyermekeink, ezért a magyar gazdaság erősödéséhez, egyre nagyobb mértékű önállóságához ezek a képzések, programok már középtávon is jelentősen hozzájárulhatnak. Jól haladunk a cél felé: a programok hazai sikerét jelzi, hogy az OECD 39 országot vizsgáló legfrissebb kutatása szerint Magyarország jelenleg a 4. helyen áll pénzügyi tudás kategóriában. Az pedig saját belső visszajelzésként is felfogható, hogy míg Magyarország 2010-ben a csőd szélén állt, addig ma a lakossági kötvényeken keresztül egyre inkább képes saját magát finanszírozni. A magyar ember jó ötletekben, kreativitásban sosem szenvedett hiányt. Bízom abban, hogy a pénzügyi tudatosság növelése elősegíti ennek a kreativitásnak az egyre jobb gazdasági hasznosulását, és egyben támogatja az innovatív korszakba, az intenzív növekedés korszakába történő gyors átmenetet is.